

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א
רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

יו"ל ע"י מכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

בס"ד-פרשת ויצא-תשפ"ג

בביאור ענין האבנים

ויקח מאבני המקום וכו' אין כי אם בית אלקים וזה שער השמים וכו'

במדרש איתא ג' דעות כמה אבנים היו שם, לדעת רבי יהודה היו שם י"ב אבנים כנגד י"ב שבטים ולדעת ר' נחמיה היו שם ג' אבנים כנגד ג' אבות ולדעת חכמים היו ב' אבנים כנגד יצחק וישמעאל יעקב ועשיו ועתה התאחדו ב' האבנים ללמד את יעקב שמיטתו שלמה. ובזוהר הק' הביא י"ב אבנים אבל בד' רוחות ובכל רוח ג' אבנים הרי ש"ב שבטי י-ה היו מורכבים מד' פעמים בחינות ג' אבות ואכמ"ל (לפי"ז קשה מה זה מראשותיו והרי היו בריבוע וא"כ היו צריכים להיות סביב לגופו ומסתמא כוונת קדשו שהיו ריבוע מעל ראשו, ויעויי' בת"י שכ' שנטל ד' אבנים ואולי מתאים לפי מהלך הזוהר שהיו ד"פ ג' אבנים) ובכל צד ג' אבנים, יעויי"ש.

א. וראיתי מובא בשם הגר"י אברמסקי זצ"ל שאלו ג' האבנים הם כנגד ג' אבות וכמובא במדרש, וכל אבן אמרה עלי יניח צדיק ראשו, דהיינו שכל מידה אמרה שהיא העיקר, מידת אברהם-חסד אמרה שהיא עיקר הנחת ראשו של צדיק וכך גם מידת גבורת-יצחק ותפארת ליעקב, ולבסוף התאחדו לומר שעלי יניח צדיק ראשו, דהיינו הא בלא הא לא סגי, וצריכים את כולם אלו הם עמודי העולם, תורה עבודה וגמילות חסדים.

ולכאורה לפי זה מובן מה שאמר וזה שער השמים כי זהו הדרך להגיע לשער השמים.

ב. וביתר הרחבה וביאור ענין עמוק זה של אבנים, נראה דהא איתא בחז"ל (פסחים פח.), אברהם קראו הר יצחק קראו שדה ויעקב קראו בית. והנה האבן נחצבת מההר.

והשדה הוא מקום הנחתה לצורך בניית הבית, והבית הוא תכלית חציבת האבן מההר, וזהו לכאורה אלו ג' קריאות שם מקום המקדש, כי עיקר מקום המקדש הוא למען יצוה את בניו, בנין האומה ועיצוב דרכה להיות דרך ה' ויראת שמים ותורה, והאבן מרמזת על הבנין לדורות כדאיתא במס' שבת עז: לבני-לבני בני, היינו לבנים נקראים על שם כך שהם משמשים לבני בניהם, והיינו בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם. אבן אותיות א-בן היינו אב ובן, כי הוא בונה את הבנין ומשאירו להיות בית לבני בניהם.

ויעויי' עוד בסה"ק קדושת לוי בפרשתינו שכ' וז"ל, ובשביל זה נקראים האותיות בשם 'אבנים' כמבואר בספר יצירה (פ"ד מתני' יב), כי כשהצדיק מדבר את האותיות בתורה ובתפלה, אזי המה התולדות של הצדיק כמו 'בנים', כי הוא המוליד אותם על ידי דבורו, ואחר כך כשהאותיות עולים למעלה לשרשם אזי מלמדין אלו האותיות להמדבר שכל נפלא מה שלא היה להמדבר בעת הולדתם, בעת הזאת נקראים האותיות 'אבות' להמדבר. ובשביל זה נקראים האותיות 'אבנים', לשון אב ובן. וכן המתרגם מתרגם גם כן על פסוק (להלן מט, כד) 'משם רועה אבן ישראל', על תיבת 'אבן' מתרגם 'אבהן' לשון אב ובן (עי' רש"י שם), שקודם המה בנים להמדבר, ואחר כך נעשים אבות להמדבר, כנ"ל.

ואברהם היה ההר שממנו נחצב המחצב שממנו המשיך המקום והבית שנבנה, אין זה כי אם בית אלוקים, היינו הבית שנבנה ועל ידי כך זהו שער השמים, כי בהיות העבודה מסודרת ובנויה בבית. עכ"ל. ויעויי' בסה"ק תורה אור לאדה"ז שהאריך בענין האבנים לפי דרכו, והיוצא מדבריו על עבודת יעקב להמשיך את האלוקות למקומות הנמוכים ביותר ולאחדם ולהעלותם, וילך חרנה, ומשם העלה אותם מעלה מעלה, וזוהי עבודת הבית. והיה בית יעקב לאש ובית יוסף ללהבה, האש של יעקב נוצר על ידי עבודת הקמת הבית והשכנת השכינה בתוך עבודת בית ישראל שאלו העבודות הפשוטות של חיי היום יום של היהודי בעמל התורה תפילה וחסד.

ג. והנה מצינו בתורה איסור להשתחוות על אבן משכית כמבואר בפרשת בהר ויקרא פרק כז א, ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, וכל זה בגבולים אבל במקדש מותר להשתחוות על אבן משכית, ומהו החילוק בין הגבולים למקדש, וברד"ק כ' שמשכית מלשון מושך שיש בו צורות המושכות עיני רואיהם, ובביאורי הרש"ר הירש ראיתי שכ' וז"ל, ואבן משכית. הוראת "משכית" איננה וודאי. אפשר, שהתיבה נגזרה מן "שכת - סכת", שהוא השורש של "הסכת" להקשיב ולשים לב. לפי זה, אבן משכית היא אבן המעוררת תשומת לב: אבן שהונחה בתוך האדמה כדי להפנות את תשומת הלב אל המקום הזה. דומה לכך תהיה הוראת הביטוי, אם "משכית" הוא לשון יחיד של "משכיות"; לפי זה, נגזרה התיבה מ"שכה", שהוראתו בארמית היא: לראות; ומשמעות "אבן משכית": אבן שמסתכלים בה. אונקלוס מתרגם: "אבן סגידא"; תרגום זה מתאים לתכלית האמורה כאן בפסוק: להשתחוות עליה; ולפי זה אפשר, ש"שכת" קרוב ל"סגד" - ומשמעותו: להשתחוות. התוכן ההלכתי של האיסור איננו מוטל בספק. הוא אוסר להניח אבן לתוך האדמה ולהשתחוות עליה לה' בפישוט ידים ורגלים; איסור זה נוהג בארצכם - בכל הארץ מחוץ למקדש. רק במקדש מותרת השתחויה לה' על גבי ריצפת אבנים (עי' מגילה כב ע"ב).

ולי נראה לפי דרך הרד"ק שזהו אכן לשון המשכה, רק לפי דרכנו באופן מעט שונה והוא, כי האבן תפקידה להמשיך את המסורת מאבן לבן א-בן לבני בני, וההשתחויה ביטויה התבטלות וכניעה וקבלת עול, ההמשכה לדורות היא רק דרך המקדש ורק בביטול מוחלט למקום מקדש ה', כי ממנו תצא תורה והוראה לעולם כולו ולדורות הבאים, אך לא בגבולים שאינם מקום המקדש, ולכן אסור להשתחוות עליה בגבולים כי אסור להמשיך לדורות את דרך הגבולים שאינם מקדש אלא להיפך. והבן הדק היטב.

ד. והנה בתחילת הפרשה בחלומו ראה יעקב מלאכי א"י המלואים אותו לחו"ל על גבי סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, אך בסוף הפרשה, ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים וכו' וכפי' רש"י מלאכי חו"ל הלכו ללוותו ומלאכי א"י באו לקבלו, ושם לא היה זה בסולם המגיע לראשו השמימה, וזאת משום שבתחילת דרכו גילה יעקב את הבית ואחרי ששהה אצל לבן י"ד שנה והקים את בית יעקב מכח הבית אלקים ששהה שם באותו הלילה ירדה בחינת ראשו מגיע השמימה לסוף דרגין והמלאכים היו בהקיץ ממש בעולם העשיה כפשוטו, וזהו

שהרש"י הראשון בפרשת וישלח ביאר, מלאכים ממש, ונהג מנהג שולח ומשלח לאחיו לעשיו.

ולפי זה היה נראה לבאר מה שכ' הכתוב, ואולם לוז שם העיר לראשונה, וכי מה איכפת לנו מהו שם העיר לראשונה, אמנם נאמרו בזה כמה ביאורים במפרשי התורה ואענה חלקי בזה.

ה. והנה יש עצם באדם הנקראת נסכוי או לוז או בתואל לפי המובא בזוהר, שאינה נהנית רק מסעודת מלוה מלכה ואינה מתכלה לעולם וממנה תתחיל תחיית המתים, כמבואר בשו"ע סי' ש' ובט"ז מג"א ופמ"ג וכל הנו"כ שם. והוא מהמדרש בפרשתנו.

והנה בגמ' סוטה מו: וסוכה נג. איתא שבלוז חיים לעולם. ובפי' רוקח על התורה כ' שהיא הלוז שבזכותה חיים לעולם ולכן יעקב קרא שם מקום לוז בית אל החי לעולם. ובביאורי ר"א מגרמיז"א על התורה כ' שעצם הלוז של יעקב נקראה בית אל, וזוהי הלוז החיה לעולם.

ויתכן לבאר בזה, דהלוא מבואר שאנשי לוז לא דיברו שקר ולכך לא מתו, והנה, תתן אמת ליעקב, ויעקב אבינו לא מת כמבואר בתענית ה:, כי האמת היא החיבור לנצחיות כי ה' אלקיכם אמת, אמת ויציב, אמת אותיות אינו מת, וא"כ זהו פי' הפסוק, ואולם שם העיר לוז לראשונה, ואולם, התנאי שהאבנים יבנו בית נצחי תלוי בכך שלראשונה תחילת יסוד הבית יהיה בנוי על לוז, אמת נצחית ולא יהיה בית שיסודותיו אמיתיים וחזקים ואיתנים לעמוד נגד כל רוח שבעולם, ואזי יהיה בית אלוקים. כי כדי שבית יהיה איתן הכל תלוי ביסודות, ואם היסודות איתנים יהיה בית לדורות, והאיתנות היא הלוז, בשבת קדש הוא יסוד המלכות והאמונה, שבת היא הקדושה העליונה שבה זוכים לאור האמונה וכו' כמבואר בכל הספרים הקדושים

ובשבת קדש אוכלים ג' סעודות כנגד ג' הזמנים, ליל שבת הוא כנגד אברהם, אברהם יגל, סעודת בוקר יצחק ירנן, וס"ג יעקב ובניו ינחו בו, שהם יסודות גילוי ה' בעולם. וסעודות שבת הינם קדש לה', אך סעודת המלוה מלכה תפקידה לקבוע את השבת שיהיה בה את ההשפעה לששת ימי המעשה שלולא הקדושה המושפעת משבת קדש לא היה לנו בה קיום, כמבואר באריכות בראשית חכמה שער הקדושה פט"ז. ולכן העצם הזאת ניזונית מהמלוה מלכה המשפיעה לחומר את האור שבו הוא יכול להתקיים, כאמור, עבודת יעקב להמשיך לחומר העכור אלוקותו ית' וזוהי עבודת המלוה מלכה והלוז שממנו החומר יוכל לקום לתחיה,

כי התחיה מראה על חיי נצח הדבקים בה' חיים כולכם היום. חיים של נצח ותכלית אין סוף, המושפע ללוז וממנו לכל חיי החומר שתהיה בהם חיות אלוקית ועל ידי כך חיות נצחית. והטור קבע דיני סעודה זו בסי' ש' המרמז כידוע על ג' אבות המרומזים באות ש' שיש ב' ג' ראשים כמובא בזוה"ק כמה וכמה פעמים. והאבן אשר שמתה מצבה, יהיה בית אלקים, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. כי כשהאבן תהיה בית אלקים נקבע לדורות כי ה' הוא האלוקים וכך יקבע גם בעולם החומר וידע כל פעול אפילו החומר כי אתה יצרתו, ואז כל אשר תתן לי משלך הוא, ומידך נתנו לך כלשונו של הר"ש אבן גבירול, כי הכל קדש לה' ולכן עשר אעשרנו לך.

ו. והנה הרמב"ן בפרשה כח, יח כ' וז"ל, וישם אותה מצבה - כבר פירשו רבותינו (ירושלמי ע"ז ד ד) ההפרש שבין המצבה למזבח, שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים הרבה. ונראה עוד שהמצבה תעשה לנסך עליה נסך יין וליצוק עליה שמן, לא לעולה ולא לזבח, והמזבח להעלות עליו עולות ושלמים, ובבאם לארץ נאסרה עליהם המצבה (דברים טז כב) מפני ששמו אותה הכנענים להם לחק יותר מן המזבחות, אף על פי שכתוב בהם (שמות לד יג) את מזבחותם תתוצון, או שלא רצה לאסור הכל, והשאיר המזבח שראוי לנסך ולקרבנות. עכ"ל.

ונראה בביאור דבריו הק', דהנה ידוע מה שביארו הסה"ק על מאמר חז"ל במס' גיטין צ: וסנהדרין כב. דהמגרש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד עליו דמעות. וכמה ביאורים נאמרו בזה יעוי' מהרש"א על גיטין שם ובערוך לנר ובתפארת יעקב שם, ויש שביארו דהמזבח רגיל בהקרבת קרבנות והגירושין נגרמו כי הזוג לא הסכים להקריב קרבנות ולוותר מדיליה לזולתו ועל כך באו לידי גירושין. והנה המזבח בנוי מהרבה אבנים שנקבצו יחדיו, ונתאחדו, ואחדות זו כדי שתשמר צריכה להיות על ידי הקרבת קרבנות ובהקרבת הקרבנות ישאר האחדות בין האבנים, אך המצבה מיועדת לנסכים ולא לקרבנות והנסכים אינם באים לקרבן אלא לריצוי ולכן אין צורך באבנים ודי באבן אחד כי מרמז על האחדות השלם, והבן היטב, וכאם יעקב עשה מהאבנים אחדות כזו שלמה בהיותו מקריב קרבנות חייו בשלימות הכי מושלמת, יעקב שלם, והאבנים נהיו לאבן אחת ממש, ולכן יצק שמן על ראשה כי ניסך בלי קרבן כי במעשיו וליבו השלם היה הקרבן נעשה.

ויתכן להוסיף עוד בדברי הרמב"ן, דהנה הפמ"ג בהקדמה באגרת ב' וכ"כ בתורת חיים על סנהדרין כב. כתבו דמזבח מוריד דמעות כי המזבח עשוי מעפר, והאדם

עשוי מעפר, ולפי דבריהם יש לבאר דזהו הקשר בין מה שהגופים שנבראו יחד בדו פרצופים למזבח שמוריד דמעוה, שזה האבנים שהמזבח בנוי מהם לאחד את בני האדם שנבראו יחד בצלם אלוקים, ואילו הנסכים מרמזים על ההשפעות מלמעלה למטה, ועתה יעקב בדרכו למצוא זיווג השלם שאיתו נבנה עם ישראל עשה מהאבנים מעשה מזבח לאחד ולהתעלות, ולכן המצבה היתה אחת, והבן וזהו לאחר שמקריבים ומתאחדים למטה מנסכים מלמעלה וזהו ויצוק שמן על ראשה, השפעות מלמעלה למטה על ראשה. וזהו שלבן ביקש לעקור את הכל כי יעקב התעסק בבנין העם על ידי הליכתו לזיווג הקדוש עם רחל ולבן הפכו לפי רצונו ללאה. רק ששלימות הזיווג הוא לא רצוננו ולא חשבונותינו אלא מה שמזווג הזיווגים למעלה עושה ואנו עושים השתדלות אך הוא משלים את הזיווג השלם, וזה מה שהתברר למפרע שגם בלאה נעשה זיווג עליון וקדוש וכמו"ש באור החיים הק' בפרשתינו, שזה מה שכ' וישתחו ישראל על ראש המיטה שהודה על זיווג עם לאה שעימה נבנה רובן של שבטים.

ובמעט תוספת ביאור בהמשך להתחלת דברינו, דהנה מצינו בפר' וישלח, ויעקב נסע סוכותה וכו' וכבר ביארנו במקום אחר באריכות בעיקר בשם השלה"ק שיעקב בנה את עולמו סביב הארעיות והעיקר היה אצלו העולם הבא וקירבת השי"ת, ולכן קבע את עולמו סביב סוכות שהוא בנין ארעי, אבל את בית המקדש קראו בית, בנוי מאבנים, שהם לבני בני, היינו קביעי וקיימי, כי בית לה' הוא הקבוע, ואותו אין לבנות כסוכות אלא בקביעות כראוי למקום נצחי וקבוע. וזהו מאבני המקום כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, ואלו האבנים ממקום המקדש הם אבנים שכולם רוחניות ונצחיות, אבני המקום ב"ה שבמקום זה המקום מקודש למעלה מכל ואלו האבנים הם אבנים שיש בהם קדושה עליונה ונצחית, וכמבואר. ויעויי' בליקוטי מוהר"ן תו' י"ח בענין האבנים.

ז. והנה בשערי קדושה שער שלישי כ' שהעפר הינו החמרי שאין בו שום רוחניות

אלא חומר עכור הנקרא דומם, והוא המלכות דמלכות דעשיה כנודע, ע"כ. והנה ה' אמר למשה דבר אל הסלע, היינו הדיבור של משה הוא רוח ממללא בספירות העליונות דא"ק והיה עליו להעלות את הסלע-העפר לדרגות רוחניות עליונות, אך כשלא דיבר ולא הפך את הסלע לרוחני, וזהו מאן להקדישני, כי הקדושה הוא יחוד עליון, אזי לא נכנס לארץ ישראל, שהיא ועפרה טהורים, גם הדומם בא"י רוחני, ומאן להפוך את הסלע לרוחני, ואז לא נכנס, כי אם היה

מעלה את העפר היה נכנס לא"י וביהמ"ק לא היה נחרב כי כל אבניו היו נהפכים לנצחיות בזכות עליית העפר והסלע לדרגות גבוהות, ויעויי' ליקוטי מוהר"ן תורה ע.

הכלי יקר כ', ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. פירש רש"י לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה אלא מגיד שיציאת הצדיק מן המקום עושה רושם. ויש להתבונן וכי אברהם ויצחק לא הלכו ממקום למקום ולמה לא נכתב אצלם לשון יציאה. יעויי' בדבריו מה שתירץ.

ונראה לבאר לפי דברי הרמח"ל, ספר אדיר במרום ח"א - תניא אמר רבי שמעון, סוף דבר, יש בריחה ויש יציאה, בריחה היא שלא על פי סדר המדרגות, והבורח צריך שיהיה נקלט מאימא המתפשטת בנוק' כנ"ל, ונמצא שעל ידי הבריחה הזאת יוצא מתחת ידי הס"א ונקלט באימא. אמנם זה אינו יכול להתקיים, כי התיקון צריך שיגיע לפי סדר המדרגות. לכן צריך שיחזור אחר כך, עד שיצא ביציאה ולא בבריחה: וכתב עליו המכתב מאליהו ח"ה עמוד 498 בשם המדרש שרביקה אמרה ליעקב "ועתה בני שמע בקלי ברח לך" ואיתא במדרש, כל הבורחים ניצולים והיינו במלחמת היצר. (יעויי' בריש הספר צדקת הצדיק לענין בחפזון יצאו ממצרים, ודומה לדבריו).

ולפי דבריו חשבתי, דרביקה אמרה ברח אך הוא לא ברח אלא ויצא לפי המדרגות ואז היה קיום לאותם מדרגות שהיו לפי הדרגות, וזהו יציאת צדיק עושה רושם, אם לא ברח אלא יצא היה רושם וקיום לאותה יציאה ואז עשיו לא יכול היה לשלוט בו, מה שאין כן אם היה בורח. ויתכן לפי זה, על הפסוק וירא פרעה כי ברח העם, ואכן הם יצאו ממצרים ובאו האורות בבת אחת ורק אחר כך החלו לספור מדרגא לדרגא עד לקבלת התורה, ופרעה הרגיש שהעם ברח ולא יצא, לכן סבר שיוכל לתופשם בחזרה, אבל ראתה שפחה על הים רחמים עצומים, והתחילו כבר את ספירת הימים לקבלת התורה, והתחילו לעלות מדרגא לדרגא כסדר, למרות זאת היו צריכים רחמים מרובים עד מאד וניצלו.

